

**Политики на Министерството на културата насочени
към активизиране на взаимодействията между
библотечната и музейната мрежи и тяхната роля
за съхраняване, опазване и популяризиране на
културното наследство
(Акценти)**

*Доц. д-р Венцислав Велев
Катедра „КИНТ“, УниБИТ – София*

**Policies of the Ministry of Culture aimed at intensifying
the interactions between the library and museum
networks and their role in preserving, preserving and
promoting the cultural heritage
(Accents)**

*Assoc. Prof. Dr. Ventsislav Velev
ULSIT, Sofia*

***Abstract:** The report presents the interaction between the two main networks of libraries and museums in the implementation of the processes of identification, restoration, conservation and exhibition of movable and immovable cultural heritage, written monuments and archival materials such as national cultural heritage and policies of the Ministry of Culture. of these activities.*

A significant emphasis in this interaction is the identification of ways, methods and measures related to practical actions for the preservation of cultural heritage and its full digitalization.

***Keywords:** cultural policy, legislation, Ministry of Culture, libraries, museums, movable and immovable cultural heritage, written monuments, archival materials*

***Резюме:** В докладът е представено взаимодействието между двете основни мрежи от библиотеки и музеи при осъществяването на процесите по идентификация, реставрация, консервация и експониране на движимото и недвижимо културно наследство, писмените паметници и архивни материали, като национално културно наследство и политиките на Министерството на културата в подкрепа на тези дейности.*

Съществен акцент в това взаимодействие е набелязването на пътища методи и мерки, свързани с практически действия по опазването на културното наследство и неговата пълна дигитализация.

Ключови думи: културна политика, законодателство, Министерство на културата, библиотеки, музеи движимо и недвижимо културно наследство, писмени паметници, архивни материали

Въведение:

В светлината на взаимодействие между минало и настояще, глобализация и локално развитие, икономически, политически и други видове натиск, държавните институции с активната подкрепа на всички ангажирани лица полагат усилия за създаване и развитие на устойчиви политики. Традиционно политиките се опират на съществуващото и приложимо в практиката законодателство, което е подкрепено от конкретни действия намиращи своето изражение в разработените стратегически планове, които имат дългосрочен, средносрочен или краткосрочен характер. В рамките на Министерството на културата (МК) една от основните такива е насочена към опазването, съхраняването и популяризирането на културното наследство. На базата на различен тип проучвания се осъществяват процесите по идентификация, реставрация, консервация, експониране на различни движими културни ценности съхранявани в системата на музеите (движимото и недвижимо културно наследство) и в библиотеките (писмени паметници и архивни материали). Това са основните стожери на съхранение и популяризиране на културното ни наследство. Именно поради това, разработените политики могат и реално следва да се реализират посредством усилията на тези две основни културни институции у нас. В своите усилия те са подкрепени и от средите на научната сфера (университети и институти на БАН). В този случай взаимодействието помежду им се явява и от съществено значение.

И в контекста на всичко посочено по-горе, от значение се явява още един съществен проблем, който в последните години изпъква с особена острота и пред който библиотечната и музейната мрежа са изправени – *набелязване на пътища, методи и мерки свързани с практически действия по опазването на културното*

наследство, неговата пълна дигитализация, ангажираността с тези процеси, както и неговите отделни етапи.

Нужно е да се отбележи, че част от политиките за опазване и популяризиране на културно наследство понастоящем изискват освен етапите на неговото проучване и съхраняване, то да бъде във фокуса на вниманието и на информационното общество. На моменти това се възприема като един второстепенен процес, който следва реализирането първо на основните действия по издирване идентификация, реставрация и експониране на обекти на културно наследство. Нуждата от популяризиране обаче е видима и привлича вниманието на различен кръг заинтересовани лица. Ето защо, информацията за значимостта на наличното наследство, за неговата същност и роля, за присъствието му и в ежедневието на съвременния човек са обект не само на дискусии между професионалистите, но се пренася и в цялото общество. Тук именно идват въпросите около необходимостта за пълна дигитализацията на културното наследство. В един предшестваш период, когато се заговореше за тази тема от първостепенно значение се поставяше проблемът свързан с техническото обезпечаване и модернизацията на наличната инфраструктура. Към момента може да се приеме, че този проблем до голяма степен е разрешен. Набавена е значителна по своя обем техника, която отговаря на съвременните изисквания. Много от културните институти – основно библиотеки и музеи разполагат с различен тип скенери, качествени компютри, както и създадени мрежови бази с данни разположени в изградено то електронно пространство. Това обаче поставя и нова поредица от въпроси, а именно: Какво и как да бъде дигитализирано? Къде да бъдат разположени дигитализираните обекти? Как и по какъв начин дигитализираните ресурси ще богат да бъдат ползвани от различен кръг потребители? И не на последно място – Как ще бъдат опазени създадените електронни ресурси и бази с данни от неправомерно използване и посегателство.

Изложение:

Значимата част от движимото и недвижимото културното наследство се съхранява в две от основните културни институции

в страната ни – музеите и библиотеките. Процесите по дигитализация са един свързващ елемент между тях. Това се определя от тяхната същност и мисия – издирване и опазване на различни експонати. В същото време, обаче, съществен елемент от тяхната дейност е и задачата за създаване условия наличното огромно по своя обем и характер културно наследство да бъде представено и достъпно за ползване в най-широк мащаб от всички заинтересовани лица. Създаването на различни дигитализирани колекции и тяхното експониране във виртуалното пространство дава възможност не само за изучаване, но и за популяризиране на културната идентичност. До голяма степен това се явява и своеобразен отговор на нашествието и настъплението на все по-глобалната унификация при представяне на някои елементи на културното наследство, на които всички ние сме свидетели. Ето защо, дискусиите в тази посока следва не само да се насърчават, но и да пораждат нови такива като посоките и темите останат с отворен характер.¹

Законодателно опазването, съхраняването и популяризирането, в т.ч. и дигитализирането на културното наследство е вменено като отговорност на Министерството на културата.² В неговите основни приоритети модернизацията на отделните процеси, както и дигитализацията, са посочени като такива от първостепенно значение. Резонно в такъв случай да се проследи какви са стъпките

¹ Изследователят по културна антропология и социология в Уилямс Колидж, Масачузетс, САЩ – Майкъл Браун, в свое изследване посветено на тази проблематика посочва, че наред с необходимостта от дигитализиране на културно съдържание, човечеството е изправено и пред опасността да се създадат много и непредсказуемо по съдържание и характер количество информационни потоци, които следва да бъдат и управлявани. Често при тяхното създаване въпросите свързани с проблематиката по идентифициране на отделните елементи на културно наследство и неговата защита биват поставени в нееднозначна светлина. И не случайно той акцентира именно вниманието да се насочи и върху онези елементи, определени като рискови и застрашени, поради което се нуждаят от специална протекция за опазване и съхранение. – Вж. **Brown, Michael F.** Heritage Trouble: Recent Work on the Protection of Intangible Cultural Property // *International Journal of Cultural Property*, Vol. 12, Issue 1, February 2005, pp. 40–61.

² Вж. Закон за културното наследство. Обн. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009 г., с изменения и допълнения; Стратегически цели на Министерството на културата за 2018 г. // Вж. <<http://mc.government.bg/page.php?p=1&s=673&sp=0&t=0&z=0>> [последно посетено на 1 октомври 2020 г.]

на министерството за координиране и обединяване усилията на всички заинтересовани страни по посока съхраняването, експонирането и представянето на културното ни наследство в неговата пълнота.

В своята политика – на национално и международно ниво, **Министерството на културата извежда като едни от основните си приоритети този насочен към опазване и популяризиране на родното като част от общото европейско културно наследство. В този контекст приоритетно се поставя и виждането за необходимостта от актуални анализи и оценки на предприети вече мерки, както и развитие на нови форми и политики.** Това е свързано с осъществяването на непрекъснат мониторинг спрямо извършващите се културните процеси и актуализация на заложените цели. Постигането им изисква подкрепа на национално и международно ниво на стратегически значими инициативи насочени основно към опазването и насърчаването на културното наследство и културното многообразие, на творческата мобилност и защитата на интелектуалната собственост в областта на културата, на развитието на основните културни институции съхраняващи културни ценности – библиотеки, музеи, художествени галерии, читалища. Това са и цели, които са разписани в разработения в началото на 2019 г. „Проект за Стратегия за развитие на българската култура за периода 2019–2029 г.“.³

Необходими мерки, които следва да се направят, за да може този приоритет да бъде реализиран:

- Предприемане на конкретни стъпки насочени към съхраняване на националната идентичност и опазване на културното наследство и историческата памет;
- Създаване на условия за увеличаване на капацитета на всички направления в културата като фактори за устойчиво развитие;

³ Вж. Проект на Стратегия за развитието на българската култура 2019–2029 г., с. 17 и сл. // Портал за обществени консултации <<https://strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=4155>> [последно посетено на 1 октомври 2020 г.]

- Насърчаване на активното взаимодействие между отделните институции от културния сектор в посока опазване и популяризиране на културното наследство;
- Разработване на ефективен механизъм за финансиране на дейността на културните институти и изкуствата от държавния и общинските бюджети, както и привличане на алтернативни източници и форми;
- Усъвършенстване на съществуващата нормативна база в областта на културата;
- Дигитализиране на културно(то) съдържание;
- Създаване на условия за разгръщане на потенциала на българските творци и тяхното представяне (както пред (родна, така и чужда) публика;
- Популяризиране на постиженията на българската култура в чужбина и международно сътрудничество.
- Създаването на среда, която да насърчава и закриля културното многообразие и творчество.

За да се изпълни всичко това е важно да се осъществи и координацията между централната и местната власти, както и между отделните културни институти в сферата на музейната и библиотечната дейност на национално, регионално и местно ниво. Министерството на културата, като част от общото управление на страната, осъществява активно взаимодействие при провеждането на културната политика на национално ниво с всички държавни и общински органи на управление. В тази посока базисен документ е Законът за закрила и развитие на културата (ЗЗРК), който ясно и точно разписва отделните нива на отговорност вида на културните институти, тяхната дейност и отговорности. Законът регламентира също така правния статут на културните организации и отделните видове културни институти – държавни, общински, частни и със смесено участие. Комуникацията между отделните администрации, както и между отделните културни институции е нужно да бъде поддържана в непрекъснат процес, като се разменят не само административни, но и експертни мнения, които да спомогнат за мултиплициране на добър опит насочен към реализиране на общите цели.⁴

⁴ Вж. Закон за закрила и развитие на културата, Обн. ДВ. бр.50 от 1 Юни 1999 г.,

Съществен елемент се явява въпроса свързан с финансирането на дейностите осъществявани от отделните културни институти.

През последните години финансирането на културните дейности на основните културни институти като библиотеки и музеи се извършва както от държавата и общините, така и от конкретни дейности на самите организации. Тук се прилагат принципите на споделените от държавата с общините отговорности, които са продиктувани и от възприетото виждане за децентрализация и насърчаване ефективността на работа. Все още е застъпено преди всичко държавното бюджетно финансиране. Правните отношения в областта на дарителството и меценатството са уредени посредством създаването на (държавен) национален фонд, чрез който да се приемат даренията, като също така е създадена административна процедура за регистрация на меценатите.⁵ И в двата типа организации се прилага еднакъв подход като финансирането им е по системата – субсидирана бройка и стандарт за издръжка на една бройка. В допълнение се предоставят и средства за т.нар. закрити площи. В момента усилията са насочени към завишаване на стандартите в двата им показателя, както и към разширяване обхвата на културните институти, които са включени в тази схема на финансиране. Това оказва пряко влияние и въздействие върху цялостното развитие на културните процеси в страната. Също така се насърчава и финансирането на творчески проекти, което се основава на равнопоставеност на субектите, които кандидатстват, независимо от формата на собствеността им.⁶

В международен пан МК активно работи и с редица чуждестранни културни институти, разкрити и работещи на територията на страната, между които изпъкват: Британски съвет, Френски културен институт, Гьоте институт, Институт „Сервантес“. С тях се осъществява координация по отношение обмяна на добри практики и тяхното популяризиране. Политиката по опазване на културното наследство е обвързана и с редица стратегически до-

---

с изменения и допълнения

⁵ Вж. Закон за закрила и развитие на културата., глава 5.

⁶ Вж. Проект за Стратегия за развитие на българската култура..., с. 19 и сл.

кументи на национално и международно ниво, като: „Програма за управление на правителството на Република България за периода 2017–2021 г.“, Стратегия „Европа – 2020“ и документа „Териториален дневен ред на Европейския съюз – 2020“; „Препоръка на ЮНЕСКО за историческия градски пейзаж (2011)“; „Препоръка на ЮНЕСКО относно опазването и популяризирането на музеите и музейните колекции, тяхното многообразие и роля в обществото, приета от 38-ата сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО през 2015 г.“; „Препоръки на ЮНЕСКО за опазване и съхраняване на движещите се изображения (1980)“, застъпващи генералния принцип че „всички движещи се изображения създадени от националното производство, трябва да се разглеждат от страните членки като интегрална част от тяхното културно наследство“; „Европейска конвенция за опазване на аудиовизуалното наследство (2001)“, която дава стратегически насоки за актуализиране на преките дейности по опазване, съхраняване и осигуряване на публичен достъп до аудиовизуалното наследство в новия дигитален контекст; „Национална концепция за пространствено развитие 2013–2025 г.“. Националното законодателство отчита във висока степен разпоредбите на конвенциите на Съвета на Европа и на ЮНЕСКО, отнасящи се до културното наследство, по които България е страна. От особено значение е „Стратегията за културното наследство в Европа през 21 век“ и „Препоръката на Комитета на министрите към държавите членки от февруари 2017 г.“, които определят приоритетните насоки за опазване, социализация и представяне на културното наследство, с което да бъде утвърдена неговата роля като фактор за социално и икономическо развитие.⁷

Мястото и ролята на библиотечната и музейната мрежа

Както бе посочено, едни от основните културни институти у нас свързани с опазването, съхраняването и популяризирането на културното наследство са библиотечната и музейната мрежа. Ето защо от значение е да се проследи не само тяхната същност и конкретни задачи, но и визията за тяхното развитие в перспектива. В своите стратегически приоритети МК извежда на преден

⁷ Вж. Проект на Стратегия за развитие на българската култура..., с. 47–50.

план тяхната модернизация, както и пълното въвеждане на дигитализирани услуги, които разбира се следва да бъдат предходвани от процеси на дигитализация на определени културни ценности. Усилията са насочени към постигане на главната цел – опазване на културното наследство и даване възможност на всички граждани да се докоснат до него.

- В сферата на развитие на мрежата от обществени библиотеки:

Основен приоритет за развитие на обществените библиотеки е свързан с утвърждаването на тяхната роля и превръщането им в център на местната общност за информация, знания, творчество и социално включване, в пространство за учене, култура и социална комуникация. Тук е важно да се посочи, че е необходимо да се извърши реформиране с цел изграждане на устойчива инфраструктура на обществените библиотеки. Необходимо е приоритетно обществените библиотеки да се развиват като съвременни центрове за предоставяне на висококачествени услуги и програми за гражданите. Тук е важно да се работи по посока насърчаване на четенето и формиране на навици за четене и култура на четенето посредством предоставяне на достъп на гражданите от ранните години до зряла възраст до разнообразни издания в печатен и електронен формат, бази данни и разнообразни източници на информация. От значение е и насърчаването на обучения за придобиване на нов вид грамотност /информационна, медийна, културна/, както и основни компетентности, необходими на гражданите в XXI век. Библиотеките работят за дигитализиране на съдържанието с цел разпространение, популяризиране и достъп до обектите на писменото движимо културно наследство; създаване на условия за трайно архивиране на дигиталните обекти; подкрепа за участието на българските дигитални библиотеки в европейски и международни библиотеки и портали; създаване на портал „Българска дигитална библиотека“; организиране на експозиции от оригинали и дигитални изложби за страната и чужбина, включително и изложби, които комбинират паметници от различни европейски страни. Библиотеките предоставят достъп до услугите на електронното

управление, вкл. помощ и обучения на гражданите относно ползването на електронните административни услуги.⁸

- В сферата на развитие на музейната мрежа.

Основният приоритет е насочен към опазване и социализация на културното наследство и разкриването му като фактор за устойчиво развитие, идентичност и културен диалог. За постигане на този приоритет е важно да се насърчи въвеждането на съвременни модели за проучване, опазване, представяне и ревитализиране на недвижимото културно наследство. Осъществяването на тази основна цел изисква прилагане на интегриран подход за по-добра междуинституционална комуникация и координация между всички участници в процесите по опазване. Принципът на интегрирания подход, при който наследството се разглежда в своя физически и културен контекст, осигурява неговото съхраняване и представяне в средата, в която е създадено, повишава нейните качества и следва да бъде вземано под внимание при други секторни политики и по-специално – в областта на околната среда, териториалното устройство и туризма. Грижата за недвижимото културно наследство, дейностите по неговото проучване, поддържане и опазване, включването му в туристически маршрути и продукти, устойчивото му и ефективно използване, изявяването на неговите специфични стойности, имат съществен принос за икономическото и социалното развитие на регионите. Необходимо е да се осъществи и прилагане на съвременни модели за опазване и управление на недвижимото културно наследство в съответствие с европейските практики и осигуряване на превантивна защита. Не на последно място, от значение е необходимостта от предприемане на мерки насочени към популяризиране на културното наследство в национален и международен план, развитие на партньорства, комуникация и обмен на информация и добри практики.⁹

Заключение:

В заключение може да се отбележи, че всички необходими действия по отношение на процесите свързани с опазването,

⁸ Вж. Проект на Стратегия за развитие на българската култура..., с. 74–78.

⁹ Вж. Проект на Стратегия за развитие на българската култура..., с. 55–62.

съхранението и популяризирането на културното наследство могат да се реализират единствено посредством активно партньорство между различните заинтересовани страни. Особено това е важно на регионално и местно ниво. Спецификата на отделните културни институции, условията на развитие, наличните ресурси и капацитет е нужно да бъдат вземани в предвид, като това ще подпомогне цялостния процес. Обединяването усилията на две от най-важните културни институции – музеи и библиотеки, следва да бъде насочвано и координирано от държавата в лицето на Министерството на културата, като бъдат предприемани и въвеждани ефективни и навременни мерки. От значение се явява и приемането на Стратегията за развитие на българската култура, която да насочи усилията в тази посока.¹⁰

---

¹⁰ Проектът за Стратегия за развитие на българската култура за периода 2019–2029 г. е публикуван през април 2019 г. През същата година са проведени няколко публични обсъждания по отделните ресори. За съжаление и към момента няма приет окончателен вариант на документа и той остава в проект.